

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

विधि व न्याय विभाग

सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३५

महाराष्ट्र मुलकी पाटील (पद रद्द करणे)
अधिनियम, १९६२

(दिनांक २९ एप्रिल, २००६ पर्यंत सुधारित)

Maharashtra Act No. XXXV of 1962

**The Maharashtra Revenue Patels
(Abolition of Office) Act, 1962**

(As modified upto the 29th April, 2006)

व्यवस्थापक, शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई यांच्याद्वारे भारतात मुद्रित आणि
संचालक, शासन मुद्रण व लेखनसामग्री, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई ४०० ००४ यांच्याद्वारे प्रकाशित

२००६

[किंमत : रु. ७.००]

महाराष्ट्र मुलकी पाटील (पद रद्द करणे) अधिनियम, १९६२

अनुक्रमणिका

उद्देशिका.

कलमे.

पृष्ठे

भाग एक

प्रारंभिक

१. संक्षिप्त नाव व प्रारंभ.	१
भाग दोन	
वंशपरंपरागत पाटलाचे पद रद्द करणे व त्यासंबंधीची वतने रद्द करणे	
२. व्याख्या.	१
३. पाटील वतने आणि त्यास आनुषंगिक असलेल्या गोष्टी रद्द करणे.	३
४. विवक्षित प्रश्नांचा व अपिलांचा निर्णय करण्याबाबत जिल्हाधिकाऱ्याचे अधिकार.	३
५. वतनदारास वतन जमीन पुन्हा परत देणे.	४
६. अधिकृत धारकास वतन जमीन परत देणे.	५
७. वारसाहक्कासंबंधीचा विशेष नियम निरर्थक होणे.	५
८. विद्यमान कुळवहिवाट कायदा लागू करणे.	६
९. अनधिकृत धारकांस निष्कासित करणे आणि विवक्षित परिस्थितीत त्यास वतन जमीन परत देणे आणि परत देण्यात न आलेल्या जमिनीची विल्हेवाट लावणे.	६
१०. सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २७ यास अधीन राहून जमीन परत देणे.	६
११. प्रतिनिधी वतनदारास नुकसानभरपाई देणे.	७
१२. प्रतिनिधी वतनदारास नुकसानभरपाई देण्याची रीत.	७
१३. कोणत्याही इतर इसमाचे मालमत्तेतील, हक्क रद्द वगैरे, केल्याबद्दल नुकसानभरपाई देण्याची रीत.	७
१४. भूमी संपादन अधिनियमाच्या तरतुदी निवाड्याच्या नमुन्यास लागू होणे आणि विवक्षित बाबतीत आगाऊ मंजूरी घेणे आवश्यक असणे.	८
१५. जिल्हाधिकाऱ्याच्या निवाड्यावर अपील.	८
१६. महसूल न्यायाधिकरणासमोर कामकाज चालविण्याची रीत.	८

अनुक्रमणिका- चालू

कलमे.	पृष्ठे
१८. न्यायालय शुल्क.	८
१९. निवाडा व महसूल न्यायाधिकरणाचा निर्णय अंतिम असणे.	८
२०. चौकशी व कामे ही न्यायासंबंधी कामे असणे.	८
२१. नुकसानभरपाई देण्याची पद्धत.	८
२२. नुकसानभरपाईच्या रकमेतून जमीन महसूलाच्या थकबाकीची रक्कम वगैरे वजा करणे.	९
२३. अधिकार सोपवून देणे.	९
२४. नियम.	९
२५. बचाव.	१०

भाग तीन

वृत्तिकाग्राही मुलकी पाटलाचे पद रद्द करणे.

२६. वृत्तिकाग्राही मुलकी पाटलाचे पद रद्द करणे आणि उल्लेखांचा अर्थ लावणे.	१०
--	----

भाग चार

परिणामभूत तरतुदी

२७. संबंधित जमीन महसूल अधिनियमांची सुधारणा.	११
अनुसूची.	११

सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३५^१.

वंशपरंपरागत किंवा वृत्तिकाग्राही मुलकी पाटलांचे पद रद्द करण्याबाबत आणि वंशपरंपरागत पाटलाच्या पदासंबंधीची वतने रद्द करण्याबाबत अधिनियम.

[या अधिनियमाला राष्ट्रपती यांची संमती मिळाल्यानंतर "महाराष्ट्र सरकारच्या

या अधिनियमात पुढील अधिनियमान्वये सुधारणा करण्यात आली आहे :—

सन २००२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१.

ज्याअर्थी, वंशपरंपरागत किंवा वृत्तिकाग्राही मुलकी पाटलांचे पद रद्द करणे आणि वंशपरंपरागत पाटलाच्या पदासंबंधीची वतने रद्द करणे इष्ट आहे ;

त्याअर्थी, भारतीय गणराज्याच्या तेराव्या वर्षी याद्वारे पुढीलप्रमाणे अधिनियम करण्यात येत आहे :—

भाग एक

प्रारंभिक

१. (१) या अधिनियमास, "महाराष्ट्र मुलकी पाटील (पद रद्द करणे) अधिनियम, १९६२" असे म्हणावे. संक्षिप्त
नाख व
प्रारंभ.

^२ [(२) राज्य शासन राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे तो, जो दिनांक नेमील] त्या दिनांकास अंमलात येईल.

भाग दोन

वंशपरंपरागत पाटलाचे पद आणि त्यासंबंधीची वतने रद्द करणे

२. (१) संदर्भावरून अन्यथा अर्थ लावणे आवश्यक नसेल तर, या भागात,— व्याख्या

(क) "नेमलेला दिवस" याचा अर्थ, ज्या दिनांकास हा अधिनियम अंमलात येईल तो दिनांक असा आहे ;

(ख) "अधिकृत धारक" या संज्ञेचा अर्थ, वतनदाराकडून विद्यमान वतन कायद्यान्वये विक्री करून किंवा देणगी देऊन किंवा इतर रीतीने, ज्या वतन जमिनीचे वैधरित्या कायमचे अन्यसंक्रामण करण्यात आले असेल अशा वतन जमिनीची मालकी ज्याच्याकडे निहित असेल ती व्यक्ती, असा समजावा ;

(ग) "जिल्हाधिकारी" या संज्ञेत, ह्या भागान्वये जिल्हाधिकाऱ्याचे अधिकार चालविण्यासाठी व त्याची कामे पार पाडण्यासाठी राज्य सरकारने विशेष रीत्या नेमलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्याचा समावेश होतो ;

(घ) कोणत्याही क्षेत्राच्या संबंधात, "विद्यमान वर्तन कायदा" ह्या संज्ञेत, पाटलाच्या वतनासंबंधीचा आणि नेमलेल्या दिवसाच्या निकटपूर्वी त्या क्षेत्रांत अंमलात असलेला कोणताही अधिनियम, अध्यादेश, नियम, उपविधि, विनियम, आदेश, अधिसूचना, वटहुकूम किंवा विधिप्रमाणे अंमल असलेला कोणताही लेख किंवा कोणताही रूढी किंवा वहिवाट यांचा समावेश होतो ;

^१ उद्देश व कारणे यांच्या निवेदनासाठी महाराष्ट्र शासन राजपत्र, १९६२, भाग पाच, पृ. १८१ पहा.

^२ १ जानेवारी १९६३, शासन निर्णय, आरडी क्रमांक डब्ल्यूटीएन १९६२ एल, दिनांक ५ डिसेंबर, १९६२ पहा.

(ड) “पाटील वतन” या संज्ञेचा अर्थ, विद्यमान वतन कायद्यान्वये वंशपरंपरागत धारण केलेले गावच्या पाटलाचे पद व वतन मालमत्तेचा सत्ताप्रकार, कोणतीही असल्यास आणि त्या संबंधीचे हक्क, विशेषाधिकार व जबाबदाऱ्या, असा आहे ;

(च) “विहित” म्हणजे कलम २४ अन्वये केलेल्या नियमांद्वारे विहित केलेले ;

(छ) “संबंधित जमीन महसूल अधिनियम” संज्ञेचा अर्थ,—

(एक) राज्याच्या मुंबई क्षेत्राच्या संबंधात, मुंबई जमीन महसूल अधिनियम, १८७९ असा समजावा ;

१८७९ चा
मुंबई ५.

(दोन) राज्याच्या हैद्राबाद क्षेत्राच्या संबंधात, हैद्राबाद जमीन महसूल अधिनियम, असा समजावा ;

१३१७ एफ
चा हैद्राबाद
८.

(तीन) राज्याच्या विदर्भ विभागाच्या संबंधात, मध्यप्रदेश जमीन महसूल अधिनियम, १९५४ असा समजावा ;

१९५५ चा
म.प्र.२.

(ज) “संबंधित कुळवहिवाट कायदा” ह्या संज्ञेचा अर्थ,—

(एक) राज्याच्या मुंबई क्षेत्राच्या संबंधात, मुंबई कुळवहिवाट व शेतजमीन अधिनियम, १९४८ असा समजावा ;

१९४८ चा
मुंबई ६७.

(दोन) राज्याच्या हैद्राबाद क्षेत्राच्या संबंधात, हैद्राबाद कुळवहिवाट व शेतजमीन अधिनियम, १९५० असा समजावा ;

१९५० चा
हैद्राबाद २१.

(तीन) राज्याच्या विदर्भ विभागाच्या संबंधात, मुंबई कुळवहिवाट व शेतजमीन (विदर्भ विभाग व कच्छ प्रदेश) अधिनियम, १९५८ असा समजावा ;

१९५८ चा
मुंबई ९९.

(झ) “प्रतिनिधी वतनदार” ह्या संज्ञेचा अर्थ, गावच्या पाटलाच्या वंशपरंपरागत पदाची कर्तव्य पार पाडण्याचा हक्क असलेला, विद्यमान वतन कायद्यान्वये नोंदण्यात आलेला किंवा मान्यता देण्यात आलेला वतनदार, असा समजावा ;

(ञ) “अनधिकृत धारक” ह्या संज्ञेचा अर्थ, कोणताही हक्क नसताना वतन जमीन धारण करणारा किंवा विद्यमान वतन कायद्यान्वये रद्द व निरर्थक असलेला कोणताही पट्टा, गहाण, विक्रीखत किंवा बक्षिसपत्र किंवा इतर कोणत्याही प्रकारचे अन्यसंक्रामण यान्वये वतन जमीन धारण करणारा इसम, असा समजावा ;

(ट) “वतनदार” ह्या संज्ञेचा अर्थ, विद्यमान वतन कायद्यान्वये गावच्या पाटलाच्या वतनात वंशपरंपरागत हितसंबंध असलेला इसम, असा समजावा ;

परंतु, विद्यमान वतन कायद्यान्वये, एखाद्या नोंदणीपुस्तकात किंवा दफ्तरात एखादे वतन, वतनदारांच्या संबंधसमूहाने धारण केले असल्याचे नमूद केले असेल तर, असा संबंध समूह वतनदार असल्याचे समजण्यात आले पाहिजे ;

(ठ) “वतन जमीन” ह्या संज्ञेचा अर्थ, वतन मालमत्तेचा भाग असलेली जमीन, असा समजावा ;

(ड) “वतन मालमत्ता” ह्या संज्ञेचा अर्थ, गावच्या पाटलाच्या वंशपरंपरागत पदाशी संबंधित असलेले कर्तव्य पार पाडण्यासाठी मेहनतान्याची तरतूद करण्याकरिता, विद्यमान

वतन कायद्यान्वये धारण केलेली, संपादन केलेली किंवा अभिहस्तांकित केलेली जंगम व स्थावर मालमत्ता असा समजावा, आणि तीत, राज्य सरकारने स्वेच्छेने दिलेल्या व मुदतीमुदतीने फेरफार केला जाण्यास किंवा काढून घेतल्या जाण्यास अधीन असलेल्या रोख रकमांचा समावेश होतो.

(२) ह्या भागात वापरलेल्या परंतु ज्यांची व्याख्या करण्यात आलेली नाही अशा शब्दांचा किंवा शब्दप्रयोगांचा अर्थ संबंधित जमिनमहसूल अधिनियमांत त्यांना जो अर्थ दिलेला असेल तोच असेल.

(३) पाटील वतने रद्द करण्यात आली असली तरी, ह्या भागांत पाटील वतनासंबंधीच्या आनुषंगिक गोष्टींचा उल्लेख हा, नेमलेल्या दिवसांच्या निकटपूर्वी अमलांत असलेल्या आनुषंगिक गोष्टींचा उल्लेख आहे असे समजले पाहिजे.

३. कोणतीही वहिवाट, रूढी, व्यवस्थापन, अनुदानपत्र, करार किंवा सनद, किंवा न्यायालयाचा कोणताही हुक्मनामा किंवा आदेश यात किंवा विद्यमान वतन कायद्यात काहीही असले तरीही, नेमलेल्या दिवसापासून,—

पाटील वतने आणि त्यास आनुषंगिक असलेल्या गोष्टी रद्द करणे.

(क) सर्व पाटील वतने रद्द करण्यात येतील व याद्वारे ती रद्द करण्यात येत आहेत ;

(ख) उक्त वतनांशी संबंधित असलेल्या सर्व आनुषंगिक गोष्टी (पद व वतन मालमत्ता धारण करण्याचा हक्क व सेवा करण्यासंबंधीची जबाबदारी धरून) याद्वारे नष्ट करण्यात येतील व याद्वारे त्या नष्ट करण्यात येत आहेत.

(ग) कलमे ५, ६ व ९ यांच्या तरतुदींना अधीन राहून, सर्व वतन जमिनी परत घेण्यात येतील व याद्वारे त्या परत घेण्यात येत आहेत, आणि तदनुसार त्या जमिनी जणू काही बिनदुमाला जमिनी असल्याप्रमाणे संबंधित जमीन महसूल अधिनियम व तदन्वये केलेले नियम यांच्या तरतुदीनुसार जमीन महसूल देण्यास पात्र असतील :

परंतु, जमिनी अशा रीतीने परत घेण्यात आल्यामुळे, विद्यमान वतन कायद्याच्या तरतुदीनुसार अशा कोणत्याही वतन जमिनीच्या योग्यरीत्या केलेल्या कोणत्याही अन्य संक्रामणाच्या वैधतेस किंवा ज्यास ती जमीन अन्यसंक्रामत करून देण्यात आली असेल तो इसम किंवा त्याच्या विद्यमाने किंवा त्यांच्यामार्फत दावा सांगणाऱ्या कोणत्याही इसमाच्या हक्कास किंवा हितसंबंधास बाध येणार नाही.

४. (१) (क) कोणतेही अनुदान हे पाटील वतन आहे किंवा कसे ;

(ख) कोणतीही जमीन ही वतन जमीन आहे किंवा कसे ;

(ग) कोणताही इसम हा वतनदार किंवा प्रतिनिधी वतनदार आहे किंवा कसे ;

(घ) कोणतीही वतन जमीन स्थानापत्राच्या मेहनतान्यासाठी नेमून देण्यात आली आहे किंवा कसे ;

(ङ) कोणताही इसम अधिकृत धारक किंवा अनधिकृत धारक आहे किंवा कसे ;

यासंबंधी कोणताही प्रश्न उपस्थित झाल्यास, जिल्हाधिकार्याने त्यामुळे हितसंबंधास बाध येणाऱ्या इसमास आपली बाजू मांडण्याची संधी दिल्यानंतर व चौकशी केल्यानंतर अशा प्रश्नाचा निर्णय केला पाहिजे.

विवक्षित प्रश्नांचा व अपिलांचा निर्णय करण्याबाबत जिल्हाधिकार्याचे अधिकार.

(२) अशा निर्णयामुळे आपल्यावर अन्याय झाला आहे असे समजणाऱ्या कोणत्याही इसमास अशा निर्णयाच्या तारखेपासून नव्वद दिवसांच्या आत राज्य सरकारकडे अपील दाखल करण्याचा अधिकार आहे.

(३) पोट-कलम (२) अन्वये करावयाच्या अपिलास अधीन राहून कलेक्टरचा निर्णय व त्या पोट-कलमान्वये कलेक्टराच्या आपलात सरकारन दिलेला निर्णय आतम असल.

वतनदारास
तन जमीन
परत देणे.

५. (१) कलम ३ अन्वये परत घेण्यात आलेली वतन जमीन ही, त्यासाठी अर्ज करण्यात आल्यानंतर (कलमे ६ व ९ च्या कक्षेत न येणाऱ्या बाबतीत), ज्या वतनाशी तिचा संबंध असेल त्या वतनाच्या वतनदारास अशा जमिनाच्या संपूर्ण आकारणीच्या रकमेच्या बारा पटीइतके भोगाधिकारमूल्य, विहित केलेल्या मुदतीत आणि विहित केलेल्या रीतीने, वतनदाराकडून किंवा वतनदाराच्या वतीने राज्य सरकारला देण्यात आल्यानंतर, परत देण्यात येईल आणि त्यानंतर तो वतनदार संबंधित जमीन महसूल अधिनियमाच्या अर्थानुसार अशा कोणत्याही जमिनीच्या संबंधात खातेदार आहे असे समजले जाईल, आणि तो, जमीनमहसूल अधिनियम व तदन्वये केलेले नियम यांच्या तरतुदीनुसार राज्यशासनाला जमीनमहसूल देण्यात प्रथमतः जबाबदार असेल ; आणि त्या अधिनियमाचे व नियमांचे बिनदुमाला जमिनीसंबंधीच्या सर्व तरतुदी ह्या अधिनियमाच्या तरतुदींच्या अधीन राहून, अशा जमिनीच्या बाबतीत लागू होतील :

परंतु, विद्यमान वतन कायदान्वये जी वतन जमीन स्थानापन्नाचा मेहनताना म्हणून नेमून देण्यात आली नसेल, अशा कोणत्याही वतन जमिनीच्या बाबतीत, अशी जमीन परत देण्याबद्दल, वतनदाराकडून किंवा त्याच्या वतीने अशा जमिनीच्या संपूर्ण आकारणीच्या रकमेच्या सहा पटीइतके भोगाधिकारमूल्य देण्यात आले पाहिजे.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये भोगाधिकारमूल्य विहित केलेल्या मुदतीत व विहित केलेल्या रीतीने देण्यात कसूर केल्यास, तो वतनदार अशी जमीन अनधिकृतपणे धारण करीत आहे असे समजले पाहिजे आणि तो, संबंधित जमीन महसूल अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार जिल्हाधिकार्याकडून संक्षिप्तपणे काम चालवून अशा जमिनीतून काढून लावला जाण्यास पात्र होईल.

१[(३) मुंबई परगणा व कुळकर्णी वतने नाहीशी करण्याबाबत मुंबई (समाजास उपयुक्त) २००२
सेवा इनामे रद्द करण्याबाबत मुंबई विलीन प्रदेश किरकोळ दुमाला वहीवाटी नाहीशा २१
करण्याबाबत, मुंबई गावची कनिष्ठ वतने नाहीशी करण्याबाबत आणि महाराष्ट्र मुलकी पाटील
(पद रद्द करणे) (सुधारणा) अधिनियम, २००० याच्या प्रारंभाच्या दिनांकास (या कलमात
यापुढे ज्याचा निर्देश " प्रारंभाचा दिनांक " असा केला आहे) किंवा त्यानंतर पोट-कलम (१)
अन्वये परत देण्यात आलेल्या जमिनीचा भोगवटा भोगवटादाराला कृषीसंबंधी प्रयोजनासाठी
हस्तांतरित करता येईल आणि अशा हस्तांतरणासाठी जिल्हाधिकारी किंवा कोणताही इतर
प्राधिकारी यांच्याकडून कोणतीही पूर्व मंजूरी किंवा कोणतेही ना हरकत प्रमाणपत्र घेणे
आवश्यक असणार नाही. अशा हस्तांतरणानंतर अशी जमीन संहितेच्या तरतुदीनुसार अशा
हस्तांतरिची भोगवटादाराकडून नवीन व अविभाज्य शर्तीवर (भोगवटादार वर्ग दोन) धारण
करणे चालू ठेवण्यात येईल.

परंतु असे की नवीन व अविभाज्य शर्तीवर (भोगवटादार वर्ग दोन) धारण केलेला असा कोणताही भोगवटा प्रारंभाच्या दिनांकानंतर अशा जमिनीच्या चालू बाजार मूल्याच्या पन्नास टक्के रक्कम शासनाला प्रदान करून भोगवटादाराला जुन्या शर्तीमध्ये (भोगवटादार वर्ग एक) भोगवटादार वर्ग एक म्हणून भोगवटादाराकडून धारण करण्यात येईल :

परंतु आणखी असे की प्रारंभाच्या दिनांकाला असा कोणताही भोगवटा जिल्हाधिकाऱ्याच्या किंवा कोणत्याही इतर सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या पूर्वपरवानगीने नजराणा म्हणून योग्य ती रक्कम प्रदान करून कृषीतर उपयोगासाठी आधीच हस्तांतरित करण्यात आलेला असेल तर, भोगवट्याचे असे हस्तांतरण पहिल्या परंतुकान्वये करण्यात आले असल्याचे मानण्यात येईल आणि ती जमीन अशा हस्तांतरणाच्या दिनांकापासून संहितेच्या तरतुदीनुसार भोगवटादार वर्ग एक म्हणून भोगवटादाराकडून धारण करण्यात आली असल्याचे मानण्यात येईल :

परंतु तसेच प्रारंभाच्या दिनांकाला असा कोणताही भोगवटा जिल्हाधिकाऱ्याच्या किंवा कोणत्याही इतर सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या पूर्वपरवानगीशिवाय आणि अशा जमिनीच्या चालू बाजार मूल्याच्या पन्नास टक्के एवढी रक्कम नजराणा म्हणून प्रदान करण्यात आल्याशिवाय कृषीतर उपयोगासाठी आधीच हस्तांतरित करण्यात आला असेल तर कृषीतर उपयोगासाठी अशा जमिनीच्या चालू बाजार मूल्याच्या पन्नास टक्के एवढी रक्कम नजराणा म्हणून आणि अशा नजराण्याच्या पन्नास टक्के एवढी रक्कम दंड म्हणून प्रदान करण्यात आल्यावर असे हस्तांतरण नियमित करता येईल आणि असे प्रदान करण्यात आल्यावर भोगवटादार राहिलेल्या तरतुदीनुसार भोगवटादार वर्ग एक म्हणून ती जमीन धारण करील.]

६. कलम ३ अन्वये परत घेण्यात आलेली कोणतीही वतन जमीन, अधिकृत धारक धारण करित असेल, तेव्हा ती जमीन, त्यासाठी अर्ज करण्यात आल्यानंतर, कलम ५ मध्ये निर्दिष्ट केलेले भोगाधिकारमूल्य राज्य सरकारला दिल्यानंतर आणि तत्सम शर्तीस व परिणामास अधीन राहून अशा अधिकृत धारकास परत देण्यात आली पाहिजे; आणि कलम ५ च्या सर्व तरतुदीयोग्य त्या फेरफारांसह, अधिकृत धारक हा वतनदार आहे असे समजून, ह्या कलमान्वये ती जमीन अधिकृत धारकास परत देण्याच्या बाबतीत लागू होतील.

अधिकृत धारकास वतन जमीन परत देणे.

७. कोणत्याही पाटील वतनाच्या वारसाहक्कासंबंधाने कायद्याची कोणतीही तरतूद, वहीवाट किंवा प्रघात असेल व त्यामुळे संबंधित इसमांना लागू असलेल्या वैयक्तिक कायद्याविरुद्ध अप्रभारधिवकारासंबंधी नियम पाळण्यात येत असेल आणि पुरुष वारसास परसंती देऊन स्त्रीवारसास मागे टाकण्यात येत असेल, अशी कोणतीही तरतूद, वहीवाट, किंवा प्रघात ही नेमलेल्या दिवशी व त्या दिवसापासून निरर्थक होईल आणि तो अंमलात असण्याचे बंद होईल.

वारसाहक्कासंबंधीचा विशेष नियम निरर्थक होणे.

विद्यमान कुळवहिवाट कायदा लागू करणे. ८. जर कोणतीही जमीन वैधरीत्या पट्ट्याने देण्यात आली असेल आणि असा पट्टा नेमलेल्या दिवशी अस्तित्वात असेल तर, संबंधित कुळवहिवाट कायद्याच्या तरतुदी उक्त पट्ट्याच्या बाबतीत लागू होतील आणि अशी जमीन धारण करणाऱ्या इसमाचे व त्याच्या कुळाचे किंवा कुळांचे हक्क व जबाबदाऱ्या यास उक्त अधिनियमाच्या तरतुदी या भागातील तरतुदास अधून राहून लागू हाताल :

परंतु, कुळाने ती जमीन सक्तीने खरेदी करण्याच्या संबंधात, संबंधित कुळवहिवाट कायद्याच्या तरतुदी लागू करण्याच्या कारणाकरिता तो पट्टा, कलम ५ किंवा, ६ किंवा, यथास्थिती, कलम ९ अन्वये ती जमीन परत दिल्याच्या तारखेपासून सुरू झाला आहे असे समजण्यात आले पाहिजे.

स्पष्टीकरण.— या कलमाच्या प्रयोजनाकरिता “जमीन” ह्या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, संबंधित कुळवहिवाट कायद्यात त्यास जो अर्थ दिलेला असेल तोच असेल.

अनधिकृत धारकास निष्कासित करणे आणि विवक्षित परिस्थितीत त्यास वतन जमीन परत देणे आणि परत देण्यात न आलेल्या जमिनीची विल्हेवाट लावणे. ९. (१) जेव्हा कलम ३ अन्वये परत घेण्यात आलेली कोणतीही वतन जमीन, अनधिकृत धारकाच्या कब्जात असेल, तेव्हा जिल्हाधिकाऱ्यास संबंधित जमीन महसूल अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार धारकाला संक्षिप्तरीत्या काम चालवून अशा धारकास निष्कासित करता येईल :

परंतु जेव्हा कोणत्याही अनधिकृत धारकाच्या बाबतीत अशा धारकाने जमिनीच्या विकासासाठी किंवा जमिनीचा अकृषिक कारणासाठी केलेला उपयोग यासाठी गुंतवलेली रक्कम किंवा इतर गोष्टी लक्षात घेता, अशा धारकास त्या जमिनीतून काढून लावल्यामुळे त्यास निष्कारण हालअपेष्टा सहन कराव्या लागतील असे राज्य सरकारचे मत असेल तर, त्यास ती जमीन राज्य-सरकार ठरवील ; अशी रक्कम दिल्यानंतर व अशा शर्तीस व अटीस अधीन राहून अशा धारकास परत देण्याविषयी जिल्हाधिकाऱ्याला निदेश देण्याचा अधिकार आहे आणि जिल्हाधिकाऱ्याने तदनुसार ती जमीन अशा धारकास परत दिली पाहिजे.

(२) पोट-कलम (२) अन्वये परत देण्यात न आलेल्या वतन जमिनीची विल्हेवाट, भोगवट्यात नसलेल्या तरतुदीपैकी बिनदुमाला जमिनीची विल्हेवाट लावण्याच्या बाबतीत लागू असलेल्या संबंधित जमीन महसूल अधिनियमाच्या व त्याअन्वये केलेल्या नियमांच्या तरतुदीनुसार लावण्यात आली पाहिजे.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २७ यास अधीन राहून जमीन परत देणे. १०. पूर्ववर्ती उप तरतुदीपैकी कोणत्याही तरतुदीन्वये परत घेण्यात आलेली जमीन पुन्हा परत देण्यात आली असेल तर ती महाराष्ट्र शेतजमीन (जमीनधारणेची कमाल मर्यादा) अधिनियम, १९६१ याच्या तरतुदींच्या अधीन राहून, अशा रीतीने परत देण्यात आली पाहिजे की, जेणेकरून अशा रीतीने जमीन परत दिल्यामुळे त्याने धारण केलेली जमीन, अशी जमीन परत देण्यात आल्यानंतर, त्या अधिनियमान्वये त्यास ज्या कमाल क्षेत्राइतकी जमीन धारण करण्याची परवानगी असेल त्याहून अधिक होणार नाही ; आणि तदनुसार जी जमीन किंवा तीचा जो भाग परत देता येऊ शकत नाही अशी कोणतीही जमीन किंवा तिचा भाग, यांची विल्हेवाट भोगवट्यात नसलेल्या बिनदुमाला जमिनीची विल्हेवाट लावण्याच्या बाबतीत लागू असलेल्या संबंधित जमीन महसूल अधिनियमाच्या व नियमांच्या तरतुदीनुसार लावण्यात आली पाहिजे. आणि अशी जमीन ज्याच्या कब्जात असेल असा कोणताही इसम, त्या जमीन महसूल अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार जिल्हाधिकाऱ्याकडून संक्षिप्तरीत्या काम चालवून त्या जमिनीतून तो निष्कासित करण्यास पात्र असेल.

११. ह्या भागाच्या तरतुदींचा परिणाम म्हणून, ज्यास गावच्या वंशपरंपरागत पाटलाची प्रतनिधी वतनदारास नुकसानभरपाई देणे. कर्तव्ये बजावण्याचा हक्क असण्याचे बंद झाले असेल अशा प्रतनिधी वतनदारास, नेमलेल्या दिवसाच्या निकटपूर्वीच्या वर्षी, त्यास वार्षिक उपलब्धीची जी रक्कम देण्यात आली असेल किंवा देण्याजोगी होती त्या एकूण रकमेच्या सात पटीइतकी रक्कम, नुकसानभरपाई म्हणून मिळण्याचा हक्क असेल :

परंतु, जेव्हा उपलब्धीत, स्थानापन्नाच्या मेहनतान्यासाठी नेमून देण्यात आलेल्या वतन जमिनीचा संपूर्ण नफा किंवा त्याचा भाग समाविष्ट असेल तेव्हा, प्रतनिधी वतनदारास द्यावयाची नुकसानभरपाई ठरविण्याच्या कारणाकरिता, नेमून दिलेल्या वतन जमिनीतील नफा हा, संबंधित जमीन महसूल अधिनियम व तदन्वये केलेले नियम यांच्या तरतुदीनुसार त्या जमिनीवर आकारण्याजोग्या किंवा आकारण्यात आलेल्या संपूर्ण जमीन महसुलाच्या रकमेइतका असल्याचे समजण्यात आले पाहिजे.

१२. (१) कलम ११ अन्वये नुकसानभरपाई मिळण्याचा हक्क असलेल्या प्रतनिधी वतनदाराने त्या कलमान्वये त्यास देणे असलेली नुकसानभरपाईची रक्कम ठरविण्यासाठी, विहित केलेल्या मुदतीत व विहित केलेल्या नमुन्यात जिल्हाधिकाऱ्याकडे अर्ज केला पाहिजे. प्रतनिधी वतनदारास नुकसानभरपाई देण्याची रीत.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये केलेला अर्ज मिळाल्यानंतर जिल्हाधिकाऱ्याने, संबंधित जमीन महसूल अधिनियमात रीतसर चौकशी करण्यासाठी ज्या रीतीची तरतूद करण्यात आली असेल त्या रीतीने चौकशी करून, अर्जदारास देणे असलेली नुकसानभरपाईची रक्कम ठरविणारा निवाडा दिला पाहिजे.

१३. (१) या भागातील तरतुदींमुळे कोणत्याही इसमाचे अशी मालमत्तेतील कोणतेही हक्क किंवा हितसंबंध रद्द केल्यामुळे किंवा नष्ट केल्यामुळे किंवा त्यात बदल केल्यामुळे त्याचे नुकसान झाले असेल आणि असे हक्क किंवा हितसंबंध रद्द केल्याबद्दल किंवा नष्ट केल्याबद्दल किंवा त्यात बदल केल्याबद्दल नुकसानभरपाई देण्याची वरील तरतुदीत तरतूद करण्यात आली नसेल तर, त्या इसमास नुकसानभरपाई मिळण्यासाठी जिल्हाधिकाऱ्याकडे अर्ज करण्याचा अधिकार असेल. कोणत्याही इतर इसमाचे मालमत्तेतील हक्क रद्द वगैरे, केल्याबद्दल नुकसानभरपाई देण्याची रीत.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये करावयाचा अर्ज हा जिल्हाधिकाऱ्याकडे विहित केलेल्या मुदतीत आणि विहित केलेल्या नमुन्यात करण्यात आला पाहिजे. जिल्हाधिकाऱ्याने, संबंधित जमीन महसूल अधिनियमात रीतसर चौकशी करण्यासाठी ज्या रीतीची तरतूद करण्यात आली असेल त्या रीतीने चौकशी करून, नुकसानभरपाईची रक्कम ठरविणारा निवाडा दिला पाहिजे.

१८९४ चा १. अशी नुकसानभरपाईची रक्कम त्याने भूमी संपादन अधिनियम, १८९४, याचे कलम २३, पोट-कलम (१) कलम २४ यात तरतूद करण्यात आलेल्या रीतीने व पद्धतीनुसार ठरविली पाहिजे.

(३) जमीन महसूल देण्याच्या बाबतीत ज्या वतन जमिनीस जमीन महसुलाची पूर्णतः किंवा अंशतः माफी देण्यात आली होती अशी कोणतीही वतन जमीन ही, या विभागाच्या तरतुदीअन्वये संबंधित जमीन महसूल अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार संपूर्ण आकारणी देण्यास पात्र ठरविण्यात आली आहे या मुद्द्यावरून कोणत्याही इसमास या कलमांतील कोणत्याही तरतुदींमुळे नुकसानभरपाई मिळण्याचा हक्क प्राप्त होणार नाही.

- भूमिसंपादन १४. (१) कलम १२ किंवा कलम १३ अन्वये देण्यात आलेला निवाडा हा, भूमी संपादन १८९४ चा अधिनियमाच्या तरतुदी अर्थात अशानिवाड्याच्या नमुन्यास लागू होणे आणि बाबतीत आगाऊ मंजूरी घेणे आवश्यक असणे. (१) कलम १२ किंवा कलम १३ अन्वये देण्यात आलेला निवाडा हा, भूमी संपादन १८९४ चा अधिनियम, १८९४, कलम २६, यात विहित केलेल्या नमुन्यात असला पाहिजे आणि त्या महा. १ अर्थात अशानिवाड्याच्या नमुन्यास लागू होणे आणि बाबतीत आगाऊ मंजूरी घेणे आवश्यक असणे. (२) या विभागान्वये निवाडा देणारा अधिकारी हा जिल्हाधिकारी असेल परंतु तो संबंधित जमीन महसूल अधिनियमान्वये नेमण्यांत आलेला जिल्हाधिकारी नसेल आणि अशा निवाड्याची रक्कम पाच हजार रुपयांपेक्षा अधिक होत असेल तर, संबंधित जमीन महसूल अधिनियमान्वये नेमलेल्या जिल्हाधिकाऱ्याची आगाऊ मंजूरी घेतल्याशिवाय असा निवाडा देता कामा नये.
- जिल्हाधिकाऱ्याच्या निवाड्यावर अपील. १५. मुंबई महसूल न्यायाधिकरण अधिनियम, १९५७, यात काहीही असले तरी या भागातील तरतुदीन्वये जिल्हाधिकाऱ्याने दिलेल्या निवाड्यावर, त्या अधिनियमान्वये रचना केलेल्या महाराष्ट्र महसूल न्यायाधिकरणाकडे अपील करता येईल. १९५८ चा मुंबई ३१.
- महसूल न्यायाधिकरणासमोर कामकाज चालविण्याची रीत. १६. (१) महाराष्ट्र महसूल न्यायाधिकरणाने अपील करणाऱ्या इसमास व राज्य सरकारास नोटीस दिल्यावर अपिलाचा निर्णय केला पाहिजे आणि आपल्या निर्णयाची नोंद केली पाहिजे. (२) अपिलांचा निर्णय करताना, महसूल न्यायाधिकरणाने, व्यवहार प्रक्रिया संहिता, १९०८ अन्वये प्रारंभिक न्यायालयाच्या हुकूमनाम्यावर किंवा आदेशावर केलेल्या अपिलांचा निर्णय करताना न्यायालयास जे अधिकार असतील ते सर्व अधिकार चालविले पाहिजेत व त्याप्रसंगी न्यायालय जी कार्यरीति अनुसरते तीच कार्यरीति अनुसरली पाहिजे. १९०८ चा ५.
- मुदत. १७. या भागातील तरतुदीन्वये महाराष्ट्र महसूल न्यायाधिकरणाकडे करावयाचे प्रत्येक अपील, जिल्हाधिकाऱ्याच्या निवाड्याच्या तारखेपासून साठ दिवसांच्या मुदतीच्या आत करण्यात आले पाहिजे. भारतीय मुदत अधिनियम, १९०८ याची कलमे ४, ५, १२ व १४ यांच्या तरतुदी, असे अपील दाखल करण्याच्या बाबतीत लागू होतील. १९०८ चा ९.
- न्यायालय शुल्क. १८. मुंबई न्यायालय-शुल्क अधिनियम, १९५९, यात काहीही असले तरी, या भागाच्या तरतुदीन्वये महाराष्ट्र महसूल न्यायाधिकरणाकडे केलेल्या प्रत्येक अपिलावर विहित करण्यात येईल अशा किमतीचा न्यायालय-शुल्क मुद्रांक लावला पाहिजे. १९५९ चा मुंबई ३६.
- निवाडा व महसूल न्यायाधिकरणाचा निर्णय अंतिम असणे. १९. महाराष्ट्र महसूल न्यायाधिकरणाकडे करावयाच्या अपिलास अधीन राहून जिल्हाधिकाऱ्याने या भागाच्या तरतुदीन्वये दिलेला निवाडा आणि कलम १५ अन्वये केलेल्या अपिलावर महाराष्ट्र महसूल न्यायाधिकरणाने दिलेला निर्णय हा अंतिम व निर्णायक असेल आणि त्यावर कोणत्याही न्यायालयातील कोणत्याही दाव्यात किंवा कामकाजात आक्षेप घेता येणार नाही. १९६० चा ४५.
- चौकशी व कामे ही न्यायसंबंधी कामे असणे. २०. जिल्हाधिकारी व महाराष्ट्र महसूल न्यायाधिकरण यांच्यापुढील या भागा अन्वयेची चौकशीची सर्व कामे व इतर सर्व कामे ही भारतीय दंड संहितेची कलमे १९३, २१९ व २२८ यांच्या अर्थानुसार न्यायसंबंधी कामे आहेत असे समजले पाहिजे. १९६० चा ४५.
- नुकसान-भरपाई देण्याची पद्धत. २१. लगतपुढील कलमाच्या तरतुदीच्या अधीन राहून, या भागाच्या तरतुदीन्वये देणे असलेली नुकसानभरपाईची रक्कम एक हजार रुपयांपेक्षा अधिक नसेल तर, ती रोख देण्यात आली पाहिजे. जर अशी रक्कम एक हजार रुपयांपेक्षा अधिक असेल तर, त्यातील पहिल्या

एक हजार रुपयांची रक्कम रोख देता येईल व बाकीची रक्कम हस्तांतरयोग्य रोख्यांच्या स्वरूपात देण्याची पद्धत, अधिकार असेल. अशा हस्तांतरयोग्य रोख्यांवर ते काढल्याच्या तारखेपासून दरसाल दर शेकडा ३ टक्के या दराने व्याज मिळेल ; व त्या रोख्यांची रक्कम, ते काढल्याच्या तारखेपासून वीस वर्षांच्या मुदतीत मुदल व व्याज यांच्या समसमान वार्षिक हप्त्यांनी परत करण्याजोगी असेल. असे रोखे विहित करण्यात येतील अशा किंमतीचे व विहित करण्यात येईल त्या नमुन्यात असतील.

२२. या विभागाच्या तरतुदीअन्वये कोणत्याही व्यक्तीस कोणतीही नुकसानभरपाईची रक्कम देण्यापूर्वी, जिल्हाधिकार्याने, त्या रकमेतून पुढील रकमा वजा करणे हे विधिसंमत असेल :—

नुकसान-
भरपाईच्या
रक्कमेतून
जमीनमहसुलाच्या
थकबाकीची
रक्कम, वगैरे,
वजा करणे.

(क) नेमलेल्या दिवशी किंवा त्यापूर्वी कोणत्याही वतन जमिनीच्या संबंधात जमीन महसूल, उपकर किंवा इतर देणी यांच्या थकबाकीच्या ज्या कोणत्याही रकमा त्या इसमाकडून येणे झालेल्या आहेत असे जिल्हाधिकारी प्रमाणित करील, त्या सर्व रकमा ; आणि

(ख) राज्य-सरकारने त्या इसमास दिलेल्या कर्जाची जी कोणतीही रक्कम किंवा तिचा भाग नेमलेल्या दिवशी किंवा त्यापूर्वी त्या इसमाकडून येणे झालेला आहे असे जिल्हाधिकारी प्रमाणित करील ती संपूर्ण रक्कम किंवा तिचा भाग व त्यावर काही व्याज असेल तर त्या व्याजाची रक्कम :

परंतु, अशा रीतीने वजा केलेली एकूण रक्कम ही, देण्यात आलेल्या नुकसानभरपाईच्या रकमेच्या एक-तृतीयांशाहून अधिक होता कामा नये.

२३. राज्य-सरकारला, राजपत्रात प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचनेद्वारे, या भागाच्या तरतुदीअन्वये किंवा तदनुसार त्यास मिळालेले सर्व किंवा कोणतेही अधिकार, ते जे निर्बंध व ज्या शर्ती लादिल त्या निर्बंधास व शर्तीस अधीन ठेऊन जिल्हाधिकार्याच्या दर्जाहून कमी दर्जा नसलेल्या आपल्या कोणत्याही अधिकार्यापुढे सोपवून देण्याचा अधिकार आहे.

अधिकार
सोपवून
देणे.

२४. (१) राज्य-सरकार राजपत्रात प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचनेद्वारे या भागातील तरतुदीचे उद्देश पार पाडण्याकरिता नियम करण्याचा अधिकार आहे ; मात्र असे नियम, ते कायम करण्यापूर्वी आगाऊ प्रसिद्ध करण्यात आले पाहिजेत.

नियम.

(२) विशेषकरून व वरील तरतुदीच्या सामान्यतेस बाधा येऊ न देता, अशा नियमांत पुढीलपैकी सर्व किंवा कोणत्याही गोष्टींबाबत तरतूद करता येईल :—

(क) कलम ५ अन्वये ज्या मुदतीत व ज्या रीतीने भोगाधिकारमूल्याची रक्कम द्यावयाची ती मुदत व रीत ;

(ख) कलमे १२ व १३ अन्वये ज्या मुदतीत व ज्या नमुन्यात नुकसानभरपाई मिळण्याबद्दल अर्ज करावयाचा ती मुदत व तो नमुना ;

(ग) कलम १८ अन्वये, अपिलावर लावावयाच्या न्यायालय शुल्क मुद्रांकाची किंमत ;

(घ) कलम २१ अन्वये रोख्यांची किंमत व त्यांचा नमुना ;

(ङ) विहित करावयाची किंवा विहित करता येईल अशी कोणतीही इतर गोष्ट.

(३) ह्या कलमान्वये केलेले सर्व नियम. ते करण्यात आल्यावर शक्य तितक्या लवकर. तीस दिवसांहून कमी नसेल इतक्या मुदतीसाठी, राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे ठेवण्यात आले पाहिजेत आणि ते अशा रीतीने ज्या अधिवेशनात ठेवण्यात आले असतील त्या अधिवेशनात किंवा त्याच्या लगतनंतरच्या अधिवेशनात विधानमंडळ त्या नियमांत जे फेरफार करील व राजपत्रात प्रसिद्ध करील त्या फेरफारास असे नियम अधीन असतील.

बचाव. २५. या भागातील कोणत्याही तरतुदींमुळे,—

(१) नेमलेल्या दिवसांपूर्वी कोणत्याही पाटील वतनाच्या संबंधात आनुषंगिक गोष्ट म्हणून आधीच पत्करलेल्या कोणत्याही बंधनास किंवा जबाबदारीस बाध येणार नाही, अथवा

(२) अशा बंधनाच्या किंवा जबाबदारीच्या संबंधातील कोणत्याही कामकाजास किंवा उपाययोजनेस बाध येणार नाही ;

आणि हा अधिनियम संमत झाला नव्हता असे समजून असे कोणतेही कामकाज चालू ठेवता येईल किंवा अशी कोणतीही उपाययोजना अंमलात आणता येईल.

भाग तीन

वृत्तिकाग्राही मुलकी पाटलांचे पद रद्द करणे

वृत्तिकाग्राही
मुलकी
पाटलांचे पद रद्द
करणे आणि
उल्लेखांचा अर्थ
लावणे.

२६. या अधिनियमाच्या प्रारंभापासून,—

(अ) राज्यांतील वृत्तिकाग्राही मुलकी पाटलांचे पद (मग ते कोणत्याही नावाने ओळखण्यात येत असो) रद्द करण्यात येईल व ते पद याद्वारे रद्द करण्यात येत आहे आणि मुंबई जमीन महसूल अधिनियम, १८७९, किंवा हैद्राबाद जमीन महसूल अधिनियम, किंवा मध्यप्रदेश जमीन महसूल अधिनियम, १९५४, अन्वये किंवा इतर कोणत्याही विधिअन्वये विधिप्रमाणे अंमल असलेल्या कोणत्याही आदेशान्वये अशा पदावर केलेल्या नेमणुका याद्वारे रद्द करण्यात येत आहेत, आणि

(ब) अशी कोणतीही सेवा करण्याची जबाबदारी याद्वारे नष्ट करण्यात येत आहे,

आणि तदनुसार, या अधिनियमाच्या प्रारंभानंतर, त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही विधित किंवा कोणत्याही लेखात किंवा कोणत्याही दस्तऐवजात मुलकी पाटलासंबंधी (मग तो वंशपरंपरागत असो किंवा वृत्तिकाग्राही असो) कोणत्याही शब्दांच्या स्वरूपात केलेला उल्लेख हा, ग्राम हिशोबनीस किंवा पटवारी यासंबंधी किंवा गावात जमीन महसूल वसूल करण्याचे काम ज्या कोणत्याही इतर अभिकरणाकडे सोपविले असेल, त्या अभिकरणासंबंधी केलेला उल्लेख आहे असे समजून त्याप्रमाणे त्या उल्लेखाचा अर्थ लावण्यात आला पाहिजे.

१८७९
चा मुंबई
अधिनियम
५.
१३१७
एक चा
हैद्राबाद
८.
१९५५
चा मध्य.
प्रदेश २.

भाग चार

परिणामभूत तरतुदी

२७. या सोबत जोडलेल्या अनुसूचिच्या स्तंभ (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या अधिनियमात त्या अनसूचिच्या स्तंभ (२) मध्ये नमद केलेल्या रीतीने व त्या मर्यादेपर्यंत याद्वारे सुधारणा करण्यात येत आहेत,—

संबंधित जमीन-
महसूल
याच्या
सुधारणा.

अनुसूची

(कलम २७ पहा)

अधिनियम (१)	सुधारणा (२)
१. मुंबई जमीन महसूल अधिनियम, १८७९ (सन १८७९ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ५).	१. कलम १६ यात,— (अ) पोट-कलम (१) मधील,— (एक) “राज्यसरकारने गावासाठी किंवा गावाच्या गटासाठी” या शब्दांनी सुरू होणाऱ्या व “जागा धारण केल्या पाहिजेत.” या शब्दांनी समाप्त होणाऱ्या मजकुराऐवजी पुढील मजकुर दाखल करावा :— “एखाद्या गावासाठी किंवा गावांच्या गटासाठी राज्य-सरकारने एक ग्राम हिशोबनीस नेमणे हे विधिसंमत असेल अशा ग्राम हिशोबनिसाने या अधिनियमान्वये याच्या पुढे विहित करण्यात आलेली किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही विधिअन्वये विहित केलेली ग्राम हिशोबनिसाची सर्व कर्तव्ये पार पाडली पाहिजेत आणि त्याने दुय्यम महसुली अधिकाऱ्याच्या संबंधात अमलात असलेल्या नियमान्वये आपल्या पदाची जागा धारण केली पाहिजे ;” (दोन) “आणि पाटलाने” हे शब्द वगळण्यात यावेत. (ब) समास टिपेतील, “आणि वृत्तिकाग्राही पाटलाची” हे शब्द वगळण्यात यावेत.
	२. कलम १७ मध्ये, “गावाच्या पाटलाने किंवा” हे शब्द वगळण्यात यावेत.
	३. कलम ५८ यात,— (अ) पोट-कलम (१) मधील, “आणि प्रत्येक वंशपरंपरागत पाटलाने” हे शब्द वगळण्यात यावेत ;

अनुसूची-चालू

अधिनियम (१)	सुधारणा (२)
	(ब) पोट-कलम (३) मधील, "जो वंशपरंपरागत पाटील आणि" हा मजकूर व "त्या वंशपरंपरागत पाटलाने आणि" हे शब्द व "अशा पाटलाने किंवा" हे शब्द वगळण्यात यावेत.
	४. कलम ८५ यात,— (अ) पोट-कलम (१) मध्ये,—
	(एक) "ज्या गावात वृत्तिकाग्राही पाटील आणि ग्राम हिशोबनीस आहे" या शब्दांऐवजी, "ज्या गावासाठी ग्राम हिशोबनीस नेमलेला आहे" हे शब्द दाखल करावेत.
	(दोन) "असा पाटील आणि" हे शब्द वगळण्यात यावेत.
	(ब) पोट-कलम (२) मध्ये, "जर असा पाटील आणि हिशोबनीस" या शब्दांऐवजी, "जर असा हिशोबनीस" हे शब्द दाखल करावे.
	(क) पोट-कलम (३) मध्ये, "अशा पाटलाने किंवा" "अशा पाटलाकडून" हे शब्द वगळण्यात यावेत ;
	(ड) पोट-कलम (४) मध्ये, "अशा पाटलाच्या किंवा" हे शब्द वगळण्यात यावेत.
	५. कलम ९४-अ मध्ये, पोट-कलम (१) मधील, "ज्या गावात वृत्तिकाग्राही पाटील आणि ग्राम हिशोबनीस आहे" या शब्दांऐवजी, "ज्या गावांसाठी ग्राम हिशोबनीस नेमलेला आहे" हे शब्द दाखल करण्यात यावेत.
	६. कलम ११८ मधील, "पाटील व इतर" व "पाटील आणि" हे शब्द वगळण्यात यावेत.
२. हैद्राबाद जमीन महसूल अधिनियम, (१३१७ फसलिचा हैद्राबाद अधिनियम क्रमांक ८).	(१) कलम २, खंड (१५), यातील, "पाटील व" हे शब्द वगळण्यात यावेत.
	(२) कलम ३७-अ, पोट-कलम (१) यात, "पाटील किंवा" हे शब्द ज्या दोन ठिकाणी येतात त्या ठिकाणी ते शब्द वगळण्यात यावेत आणि "यथास्थिति" हा शब्द वगळण्यात यावा.

अनुसूची-समाप्त

अधिनियम (१)	सुधारणा (२)
----------------	----------------

वगळण्यात यावेत.

(४) कलम ९२ मधील, “पाटील आणि” हे शब्द वगळण्यात यावेत.

३. मध्यप्रदेश जमीन महसूल अधिनियम, १९५४ (सन १९५५ चा मध्यप्रदेश अधिनियम २).

१. कलम १२०, पोट-कलम (१) यातील, “गावच्या पाटलाने” या शब्दांऐवजी, “पटवान्याने” हे शब्द दाखल करावेत.

२. कलम १३० मध्ये, “पाटील किंवा” हे शब्द ज्या दोन ठिकाणी येतात त्या ठिकाणी ते शब्द वगळण्यात यावेत आणि समास टीपेतील, “पाटील आणि” हे शब्द वगळण्यात यावेत.

३. कलमे २०५ ते २१०(दोन्ही धरून) आणि त्यावरील शीर्षक “अ-पाटील” ही वगळण्यात यावीत.

४. कलम २११ मधील, “किंवा पाटलावर सोपविलेली कामे” हे शब्द वगळण्यात यावेत.

५. कलम २१८ यात, पोट-कलम (८) मधील, “पाटलाच्या कर्तव्यांपैकी किंवा” हे शब्द वगळण्यात यावेत आणि “कोणत्याही अन्य” या शब्दांऐवजी “कोणत्याही” हा शब्द दाखल करण्यात यावा.

६. कलम २३४ हे वगळण्यात यावे.

७. कलम २३७ यात, पोट-कलम (२) मध्ये,—
(अ) खंड (३१) मधील, “पाटील किंवा” हे शब्द वगळण्यात यावेत ;

(ब) खंड (४९) वगळण्यात यावा.